Applied Scientometric Studies
Volume 3, Issue 2, 2026

Translation Studies in Iran: A Scientometric Analysis of Works in the ISC Citation Database

Ebrahim Ezzati Larsari[1]✉, **Ali Akbar Khasseh**[2]

1. Department of Linguistics and Foreign language, Payame Noor University, Tehran, Iran (corresponding author). E-mail: e_ezzati@pnu.ac.ir
2. Associate professor, Department of Knowledge and Information Science, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: khasseh@gmail.com

Article Info

Article type:
Research

Article history:
Received: 2025/10/25
Received in revised: 2026/01/05
Accepted: 2026/04/14
Available online: 2026/08/25

Keywords:
Translation Studies, Scientometrics, Co-authorship analysis, Co-word analysis, Citation analysis, Islamic World Science Citation Center (ISC).

ABSTRACT

Objective: The aim of this research was to conduct a scientometric analysis and visualization of the scientific network of studies in the field of Translation Studies between the years 1991 and 2024, with an emphasis on the geographical region of Iran and using articles indexed in the Islamic World Science Citation Center (ISC).
Methodology: To this end, 2,930 scientific outputs in the form of articles indexed in the ISC database were extracted and analyzed using scientometric software.
Finding: The findings revealed that the most-cited articles primarily focused on the translation of religious texts (particularly the Quran and Nahj al-Balagha) and translation criticism based on the theories of Berman and Garcés. The most prolific authors in this field include Khoshsaligheh, Khazaei, and Masbuq, whose co-authorship networks reveal patterns of research collaboration. The dispersion of nodes in the co-authorship network of translation researchers indicates the presence of independent groups with sub-specializations in the field of translation. Keyword analysis indicated the dominance of topics such as Quran translation, comparative literature, and cultural challenges in translation. Thematic clustering also identified 10 main clusters, including theoretical foundations of translation, comparative literature, Quranic studies, and the history of translation.
Result: The results of this study showed that 43% of research trends focused on literary and religious translation, 29% on cultural/historical aspects, and 28% on methodological issues. That said, one research gap in the field of translation that can be pointed out is the lack of attention to machine translation, which was only mentioned in the sixth cluster. In addition, none of the clusters directly addressed simultaneous or consecutive interpreting. This study, while highlighting strengths (attention to religious and literary texts), also points to weaknesses such as insufficient attention to machine translation and interpreting. The results of this research provide valuable insights for research policy-making and can guide the future development of translation studies in Iran. The results offer a comprehensive mapping of the field's intellectual structure, showcasing both established research areas and underexplored domains that warrant further scholarly attention.

Cite this article: Ezzati Larsari, Ebrahim; Khasseh, Ali Akbar (2026). Translation Studies in Iran: A Scientometric Analysis of Works in the ISC Citation Database, *Applied Scientometric Studies*, 3(2), 1 - 36. https://doi.org/10.22091/apss.2026.14331.1070

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
Publisher: University of Qom.
DOI: https://doi.org/10.22091/apss.2026.14331.1070

مطالعات کاربردی علم‌سنجی
دوره ۳، شماره ۲، ۱۴۰۵

پژوهش‌شناسی ترجمه در ایران: تحلیل علم‌سنجی آثار پژوهشگران ایرانی در پایگاه استنادی آی. اس. سی

ابراهیم عزتی لارسری[۱] و علی اکبر خاصه[۲]

۱. استادیار بخش زبانشناسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول). رایانامه: e_ezzati@pnu.ac.ir
۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران. رایانامه: khasseh@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی.

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۳
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۲۵
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۰۳

کلیدواژه‌ها:
ترجمه‌پژوهی، علم‌سنجی، تحلیل هم‌نویسندگی، تحلیل هم‌واژگانی، تحلیل استنادی، پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (آی.اس.سی).

چکیده

هدف: ارتباط بین مطالعات ترجمه و تحقیقات علم‌سنجی نسبتاً جدید است و تحقیقات اختصاصی محدودی در این زمینه انجام شده است؛ با این حال، عدم تعادل جغرافیایی در خصوص پژوهش های حوزۀ ترجمه محسوس است. به همین دلیل، در این پژوهش سعی شده است با تاکید بر منطقه ی جغرافیای ایران و همچنین استفاده از مقالات نمایه شده در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام، پژوهش های حوزۀ ترجمه از منظر علم سنجی تحلیل شوند. به عبارت دیگر، هدف این پژوهش تحلیل علم‌سنجی و دیدارسازی شبکه علمی پژوهش‌های حوزه مطالعات ترجمه طی سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۴۰۳ بود.

روش‌شناسی: به این منظور، بروندادهای علمی این حوزه در قالب ۲۹۳۰ مقاله‌ی نمایه شده در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام استخراج و با استفاده از نرم‌افزارهای علم‌سنجی مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که پراستنادترین مقالات عمدتاً حول محور ترجمه‌ی متون دینی (به ویژه قرآن و نهج‌البلاغه) و نقد ترجمه با تکیه بر نظریه‌های برمن و گارسس متمرکز هستند. نویسندگان پرتولید این حوزه شامل خوش‌سلیقه، خزاعی و مسبوق می‌شوند که شبکه هم‌نویسندگی آن‌ها الگوهای همکاری پژوهشی را آشکار می‌سازد. پراکندگی گره‌ها در شبکه هم نویسندگی پژوهشگران حوزه ترجمه، نشان‌دهنده‌ی گروه‌های مستقل با تخصص‌های فرعی در حوزه‌ی ترجمه می‌باشد. تحلیل کلیدواژه‌ها حاکی از غلبه موضوعاتی مانند ترجمه‌ی قرآن، ادبیات تطبیقی و چالش‌های فرهنگی در ترجمه است. خوشه‌بندی موضوعی نیز ۱۰ خوشه اصلی از جمله مبانی نظری ترجمه، ادبیات تطبیقی، مطالعات قرآنی و تاریخ ترجمه را شناسایی کرده است.

نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان داد که ۴۳% گرایش های پژوهشی به ترجمه ی ادبی و دینی، ۲۹% به جنبه‌های فرهنگی/تاریخی، و ۲۸% به مباحث روش‌شناختی پرداخته اند. با این توصیف، خلأهای پژوهشی که در حوزه‌ی ترجمه می توان به آن اشاره کرد، یکی عدم توجه به موضوع ترجمه ی ماشینی است که فقط در خوشه ی ششم ذکر شده است. علاوه بر آن، هیچ کدام از خوشه ها به طور مستقیم به ترجمه ی شفاهی همزمان و پیاپی اشاره نکرده اند. این مطالعه ضمن نشان دادن نقاط قوت (توجه به متون دینی و ادبی)، به ضعف‌هایی مانند کم‌توجهی به ترجمه‌ی ماشینی و شفاهی اشاره دارد. نتایج این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاری‌های پژوهشی هدفمند و توسعه‌ی مطالعات ترجمه در ایران کمک کند.

استناد: عزتی لارسری، ابراهیم؛ خاصه، علی اکبر (۱۴۰۵). پژوهش‌شناسی ترجمه در ایران: تحلیل علم‌سنجی آثار پژوهشگران ایرانی در پایگاه استنادی آی. اس. سی. *مطالعات کاربردی علم‌سنجی*، ۳ (۲)، ۱-۳۶. https://doi.org/10.22091/apss.2026.14331.1070
ناشر: دانشگاه قم.
© نویسندگان.

۱. مقدمه

ایران به‌عنوان یک کشور چندزبانه و چندفرهنگی، همواره با چالش‌های مرتبط با ترجمه روبه‌رو بوده است. پژوهش‌های ترجمه در ایران نه‌تنها باعث توسعه زبان و ادبیات فارسی می‌شود، بلکه در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، و علمی نیز تأثیرگذار هستند (گنجیان خناری، ۱۳۹۷). از طرفی دیگر، با توجه به گسترش جهانی‌شدن و نیاز به تبادل فرهنگی، پژوهش‌های ترجمه به‌ویژه در حوزه‌های مختلف علمی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند (اکبرکرکاسی، ۱۳۹۸). براین مبنا، پژوهش‌های ترجمه می‌توانند به بهبود کیفیت ترجمه‌های انجام شده و افزایش دقت و صحت آن‌ها منجر شوند. علاوه‌براین، پژوهش‌های ترجمه نه‌تنها به غنای ادبیات و فرهنگ کشور یاری‌رسان هستند، بلکه در ارتقاء سطح علمی و فرهنگی جامعه نیز نقش مهمی ایفا می‌کنند. بنابراین، چنین پژوهش‌هایی به‌مثابه یکی از حوزه‌های مهم علمی و فرهنگی در ایران، نیازمند تحلیل دقیق و جامع هستند.

با توجه به رشد چشمگیر در تعداد مقاله‌های علمی در سالیان اخیر، سنجش و ارزیابی بیش‌ازپیش اهمیت یافته است (زلفی گل و دیگران، ۱۴۰۳). یکی از راهکارهای تحلیل آثار پژوهشی استفاده از فنون علم‌سنجی است. مطالعات علم‌سنجی به تحلیل شبکه‌های همکاری نویسندگان و مؤسسه‌ها، تعداد تولیدات یا روند رشد انتشارات، شناسایی فعالترین افراد و مؤسسه‌ها، تحلیل محتوای مقالات منتشرشده در یک حوزۀ خاص و ... می‌پردازد که همگی بخشی از جنبه‌های علم‌سنجی و شاخه‌های سنجشی مربوط به آن هستند (خاصه و دیگران، ۱۴۰۰). به همین منظور، در این پژوهش سعی شده است تا با استفاده از فنون علم‌سنجی به بررسی آثار پژوهشی مرتبط با ترجمه پژوهشگران ایرانی که در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (آی.اس.سی) نمایه شده‌اند، پرداخته شود. به بیان دقیق‌تر، هدف اصلی این پژوهش تحلیل پُراستنادترین آثار، شناسایی، و ترسیم شبکه نویسندگان فعال، و همچنین تحلیل هم‌واژگانی موضوعات پژوهشی برجسته در حوزه مطالعات ترجمه در بازۀ زمانی ۱۳۷۱ تا ۱۴۰۳ است. در نهایت، با توجه به هدف پژوهش و بازه زمانی یادشده، پرسش¬های پژوهش عبارتند از:

پرسش‌های پژوهش

۱. پُراستنادترین مقالات پژوهشگران ایرانی در پژوهش‌های حوزه ترجمه پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در بازۀ زمانی ۱۳۷۱ تا ۱۴۰۳ کدامند؟
۲. نویسندگان فعال ایرانی در حوزه ترجمه در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در بازۀ زمانی ۱۳۷۱ تا ۱۴۰۳ چه کسانی هستند؟
۳. شبکه هم‌نویسندگی پژوهشگران ایرانی در مقاله‌های حوزه ترجمه پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در بازۀ زمانی ۱۳۷۱ تا ۱۴۰۳ چگونه است و کدام پژوهشگران با یکدیگر همکاری علمی بیشتری داشته‌اند؟
۴. پُرتکرارترین کلیدواژه‌ها در پژوهش‌های حوزه ترجمه پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در بازۀ زمانی ۱۳۷۱ تا ۱۴۰۳ کدامند؟
۵. تحلیل هم‌رخدادی کلیدواژه‌های به‌کاررفته در مقاله‌های حوزه ترجمه پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در بازۀ زمانی ۱۳۷۱ تا ۱۴۰۳، به شکل‌گیری چه خوشه‌های موضوعی منجر شده است؟

با پاسخ به پرسش‌های بالا، این مطالعه می‌کوشد به درک بهتری از ساختار دانشی حاکم بر پژوهش‌های ترجمه در ایران دست یابد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند برای پژوهشگران، سیاست‌گذاران علمی، و مجلات تخصصی ترجمه راهگشا باشد و به توسعه هدفمند این حوزه کمک کند.

۲. پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های علم‌سنجی محدودی روی پژوهش‌های حوزهٔ ترجمه انجام شده‌اند. در ابتدا این روش در مطالعات ترجمه کمتر استفاده می‌شد، اما پس از انتشار ویژه‌نامه سال ۲۰۱۵ مجله پرسپکتیو: مطالعات نظریه و عمل ترجمه[1]، جایگاه خود را به‌عنوان یک روش معتبر تثبیت کرد. این ویژه‌نامه کاربردهای بالقوه این روش را برای ترسیم تحولات رشته برجسته ساخت (دو و چنگ[2]، ۲۰۲۲؛ وانگ و همکاران[3]، ۲۰۱۹). این نقطه عطفی بود که پژوهشگران را به استفاده از روش‌های علم‌سنجی برای پُرکردن شکاف‌های موجود در درک رشد و ارتباطات بین‌رشته‌ای این حوزه ترغیب کرد (روویرا-استوا و همکاران[4]، ۲۰۲۰).

مطالعات اولیه علم‌سنجی در مطالعات ترجمه، بر زیرشاخه‌های این رشته و وابستگی‌های دانشگاهی با استفاده از پایگاه‌های داده‌ای مانند چکیده‌های مطالعات ترجمه[5] متمرکز بودند (رودریگز-فانکا و کوئیدا[6]، ۲۰۲۱). این آثار پایه، زمینه را برای پژوهش‌های بعدی فراهم کردند که به کاربردهای متنوعی مانند ردیابی تحول مفاهیم کلیدی و مقایسه کانون‌های پژوهشی منطقه‌ای و ارزیابی حضور علمی پژوهشگران گسترش یافت (لی[7]، ۲۰۱۸). با این حال، علی‌رغم این پیشرفت‌ها، این حوزه بیشتر به تحلیل‌های توصیفی متکی بوده و بررسی‌های عمیق‌تر کمتر در کانون توجه قرار گرفته است.

روندهای اخیر نشان‌دهنده پیشرفت در روش‌های علم‌سنجی، به‌ویژه با استفاده از ابزارهای مصورسازی جدید است. برای مثال، مطالعات مربوط به ترجمه سمعی‌بصری و ترجمه ماشینی از این ابزارها برای شناسایی کانون‌های پژوهشی و مشارکت‌کنندگان نوظهور، مانند ظهور چین به‌عنوان یک بازیگر مهم در پژوهش‌های ترجمه سمعی‌بصری، استفاده کرده‌اند (لی‌جی[8]، ۲۰۲۴؛ وانگ و دقیق[9]، ۲۰۲۴).

به‌طور کلی و با توجه به مرور پیشینه‌ها به نظر می‌رسد ارتباط بین مطالعات ترجمه و پژوهش‌های علم‌سنجی کمابیش جدید است و پژوهش‌های اختصاصی محدودی در این زمینه انجام شده است که یکی از قابل توجه‌ترین موارد، پژوهش ژو و آریادوست[10] (۲۰۲۳) است که رویکردهای علم‌سنجی را برای مطالعه پژوهش‌های ترجمه در قرن بیست‌ویکم به کار گرفتند و ده خوشه را شناسایی کردند که نشان‌دهنده مسائل مهم در مطالعات ترجمه هستند.

علی‌رغم این پیشرفت‌ها، شکاف‌های مهمی همچنان وجود دارد. نبودِ تعادل جغرافیایی در حضور پژوهشی محسوس است، به‌طوری که پژوهشگران از کشورهای انگلیسی‌زبان بر مجلات بین‌المللی تسلط دارند (لی، ۲۰۱۸). از نظر روش‌شناختی، اتکای بیش

[1] Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice
[2] Du & Cheng
[3] Wang et al
[4] Rovira-Esteva et al
[5] Translation Studies Abstracts (TSA)
[6] Rodríguez-Faneca & Cuida
[7] Li
[8] Lijie
[9] Wang & Daghigh
[10] Zhu & Aryadoust

از حد به مجلات نمایه‌شده در نمایه استنادی علوم اجتماعی[1] و نادیده‌گرفتن سایر پایگاه‌های استنادی ممکن است به تحریف چشم‌انداز علم‌سنجی این رشته منجر شود (هوانگ و لیو[2]، ۲۰۱۹). بنابراین، تمرکز بر پژوهش‌های منطقه جغرافیای ایران می‌تواند نکات جالبی از وضعیت پژوهش‌های حوزهٔ ترجمه ارائه کند. شناخته‌شده‌ترین پایگاه استنادی داخل کشور پایگاه استنادی علوم جهان اسلام است که در سالیان اخیر توجه برخی پژوهشگران را در راستای استفاده از مقالات نمایه‌شده در آن برای تعمق در حوزه‌های مختلف پژوهشی با فنون علم‌سنجی به خود جلب کرده است (سهیلی و رحیمی، ۱۴۰۴؛ قاضی زاده و دیگران، ۱۳۹۷). با توجه به موارد گفته‌شده، در این پژوهش سعی شده است با تأکید بر منطقه جغرافیایی ایران و همچنین استفاده از مقالات نمایه‌شده در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام، پژوهش‌های حوزهٔ ترجمه از نگاه علم‌سنجی تحلیل شوند.

۳. روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی با رویکرد علم‌سنجی است. جامعهٔ آماری پژوهش را کلیهٔ مقالات نمایه‌شده در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در حوزه ترجمه تشکیل می‌دهد. بدین منظور، در گام نخست به تدوین راهبرد جست‌وجو و استخراج داده‌های پژوهش اقدام شد. یادآوری می‌شود که قدیمی‌ترین مقاله‌ای که درباره ترجمه در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (https://sci.isc.ac) نمایه شده است مربوط به سال ۱۳۷۱ است و به همین دلیل، در این پژوهش سال ۱۳۷۱ به‌عنوان مبدأ انتخاب شده است. بدین منظور، جست‌وجوی کلیدواژه «ترجمه» در فیلد «تمامی اقلام» بدون محدودیت زمانی و با محدودیت زبانی «فارسی» به بازیابی ۳۵۸۱ رکورد منجر شد که همان‌طور که گفته شد نخستین رکورد مربوط به سال ۱۳۷۱ بود.

از آنجا که صفحهٔ «جست‌وجوی پیشرفته» در پایگاه استنادی آی.اس.سی گزینه‌های محدودی در اختیار جست‌وجوگر قرار می‌دهد و با توجه به اینکه در این پژوهش، جست‌وجوی اولیه در فیلد «تمامی اقلام» انجام شد، ممکن بود برخی رکوردهای نامربوط نیز وارد جامعه شده باشند؛ به همین دلیل در گام دوم، در قالب فرایندی کمابیش زمان‌بر، تک تک رکوردها را متخصص موضوعی بررسی و مطالعه کرد و تعداد ۶۵۱ رکورد نامربوط شناسایی و از جامعه خارج شد. در نهایت، تعداد ۲۹۳۰ مقاله در حوزهٔ ترجمه وارد تحلیل نهایی شد.

در گام سوم، با توجه به واحد تحلیل (در اینجا نویسندگان و کلیدواژه‌ها)، داده‌های اولیه همچون نویسندگان و کلیدواژه‌های به‌کاررفته در مقالات وارد نرم افزار اکسل شد. در برخی موارد، در اسامی نویسندگان و کلیدواژه‌ها ناهماهنگی‌هایی وجود داشت که پس از اصلاح و یکسان‌سازی در تحلیل نهایی وارد شدند. به‌بیان دقیق‌تر، گاهی نام یک نویسنده ممکن است به شکل‌های مختلفی در مقالات وی درج شود که در این مرحله موارد این‌چنینی شناسایی و یکسان‌سازی شدند. درباره کلیدواژه‌ها نیز، ابتدا داده‌های خام با استفاده از نرم‌افزار اکسل مرتب شدند. سپس تمام کلیدواژه‌ها به‌دقت بازبینی و اصلاح شدند، بدین‌گونه که کلیدواژه‌هایی که هم به‌صورت مفرد و هم جمع بودند، و یا از نظر مفاهیم با همدیگر مترادف بودند، اصلاح شده و یک شکل واحد انتخاب شد. همچنین حالات مختلف نوشتاری کلیدواژه‌ها و موارد مربوط به نیم‌فاصله، بازبینی و یکی از موارد درست‌تر یا پُراستفاده‌تر به‌عنوان اصطلاح درست انتخاب شد و دیگر کلیدواژه‌های مربوط به آن شکل نوشتار تغییر یافت. برای مثال کلیدواژه‌هایی همچون «ترجمه قرآن» به‌جای «ترجمه قرآن کریم

[1] Social Sciences Citation Index (SSCI)
[2] Huang, Q., & Liu

و قرآن مجید»، «برابریابی» به‌جای «برابرنهاد»، «معادل‌گزینی»، «معادل‌یابی»، و «معادل‌سازی»، و «معادل‌یابی در ترجمه»، «نظریه ترجمه» به‌جای «نظریه‌های ترجمه»، و بسیاری از موارد دیگر، یک شکل واحد آن‌ها انتخاب و سایر کلیدواژه‌ها به همان شکل تغییر یافتند.

در گام آخر نیز، پس از یکدست‌سازی نویسندگان مقالات و همچنین کلیدواژه‌های استفاده‌شده در مقالات به ترسیم شبکه هم‌رخدادی آن‌ها اقدام شد. یادآوری می‌شود که برایخوشه‌بندی مقالات، کلیدواژه‌های پُرتکرار با استفاده از حد آستانه مشخص، انتخاب و وارد تحلیل نهایی شدند (تعداد ۹۰ کلیدواژه‌ای که بیشترین فراوانی را داشتند). در این گام، ابتدا از نرم‌افزار «بیب اکسل» برای پردازش و تهیهٔ فایل هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها و نویسندگان استفاده شد و درنهایت با استفاده از نرم‌افزار «ووس ویوور[1]» نقشه هم‌رخدادی آن‌ها ترسیم شود.

۴. یافته‌های پژوهش

پرسش ۱. پُراستنادترین مقالات در پژوهش‌های حوزه ترجمه کدامند؟

جدول ۱. پُراستنادترین مقالات حوزه ترجمه در پایگاه آی. اس. سی

ردیف	عنوان مقاله	نویسنده/نویسندگان	سال	استناد
۱	بررسي نمود زباني تابو در ترجمه به فارسي و پيامد هاي آن	شريفي، شهلا، دارچينيان، فهيمه (الهام)	۱۳۸۸	۲۰
۲	نقد و بررسي ترجمه ي عربي گلستان سعدي بر اساس نظريّه آنتوان برمن (مطالعه موردي كتاب الجُلستان الفارسي اثر جبرائيل المخلّع)	افضلي، علي، يوسفي، عطيه	۱۳۹۵	۱۹
۳	ارزيابي ترجمه متون ادبي فارسي به عربي بر اساس مدل كارمن گارسس (پيام رهبر انقلاب به مناسبت موسم حج ۱۳۹۵ براي نمونه)	متقي زاده، عيسي، نقي زاده، علاء	۱۳۹۶	۱۷
۴	نظريه ترجمه ، ديروز و امروز	خزاعي، فريد علي	۱۳۸۴	۱۷
۵	بازي نشانه ها و ترجمه شعر	سجودي، فرزان، كاكه خاني، فرناز	۱۳۹۰	۱۷
۶	نقد واژگانِ ترجمه موسوي گرمارودي از قرآن‌كريم (با تكيه بر سطح معنايي ـ لغوي گارسس)	رحيمي خويگاني، محمد	۱۳۹۶	۱۶
۷	ارزش فرهنگي ترجمه ضرب المثل ها و كنايات (عربي–فارسي)	نيازي، شهريار ، نصيري، حافظ	۱۳۸۸	۱۶
۸	واكاوي چالش‌هاي ترجمه ادبي: بررسي تحليلي نوع متن، اجزاي متن و چالش خواننده	گنجيان خناري، علي	۱۳۹۷	۱۵
۹	چالشهاي ترجمه‌پذيري عناصر فرهنگي در رمان «اللّصّ والكلاب» نجيب محفوظ؛ مقايسه دو ترجمه با تكيه بر چارچوب نظري نيومارك	روشنفكر، كبري، نظري، منظّم هادي، حيدري، احمد	۱۳۹۲	۱۵
۱۰	نقد و بررسي ترجمه شهيدي از نهج البلاغه بر اساس نظريه «گرايش هاي ريخت شكنانه» آنتوان برمن	دلشاد، شهرام، مسبوق، مهدي، بخشش، مقصود	۱۳۹۴	۱۴

[1] VOSviewer

در جدول ۱ پُراستنادترین مقالات در حوزه ترجمه آمده‌اند. در ادامه، به بررسی محتوای مقالات مهم و تعداد استنادهای آن‌ها پرداخته می‌شود. طبق این جدول، پُراستنادترین مقاله «بررسی نمود زبانی تابو در ترجمه به فارسی و پیامد های آن» با نویسندگی شهلا شریفی و فهیمه (الهام) دارچینیان در سال ۱۳۸۸ با ۲۰ مورد (استناد)، است. مقاله آن‌ها به بررسی تابوهای زبانی در ترجمه و تأثیرات آن بر مخاطب می‌پردازد. تعداد بالای استنادها نشان‌دهنده اهمیت این موضوع در حوزه ترجمه است. از جمله مقالات پُراستناد دیگر مقاله «نقد و بررسی ترجمه‌ی عربی گلستان سعدی بر اساس نظریه‌ی آنتوان برمن» است که به تحلیل ترجمه آثار ادبی و چالش‌های آن می‌پردازد. باید اشاره کرد که بهره‌گیری از نظریه آنتوان برمن به‌عنوان یک چارچوب تحلیلی، به جذابیت مقاله افزوده است. همچنین، «ارزیابی ترجمه‌ی متون ادبی فارسی به عربی بر اساس مدل کارمن گارسس» نیز مقاله پُراستناد دیگری است که به بررسی کیفیت ترجمه‌های ادبی از فارسی به عربی می‌پردازد و به نظر می‌رسد که این موضوع نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. البته می‌توان این‌طور در نظر گرفته که مقالاتی که به بررسی چالش‌های ترجمه ادبی می‌پردازند، همچون «واکاوی چالش‌های ترجمه ادبی» و «چالش‌های ترجمه‌پذیری عناصر فرهنگی»، نشان‌دهنده پیچیدگی‌ها و چالش‌های موجود در این حوزه نیز هستند. از سویی دیگر، موضوعاتی مانند «نقش ترجمه فرهنگی در مطالعات میان‌رشته‌ای» و «ارزش فرهنگی ترجمه ضرب‌المثل‌ها» به اهمیت فرهنگ در فرایند ترجمه اشاره دارند. به‌طور کلی، مجموعه مقالات ارائه‌شده در این جدول نشان‌دهنده توجه ویژه پژوهشگران به چالش‌ها و مباحث مختلف در حوزه ترجمه است. استنادهای بالا به برخی از این مقالات نشان‌دهنده تأثیرگذاری و اهمیت آن‌ها در جامعه علمی است. با توجه به تنوع موضوعات، می‌توان نتیجه گرفت که حوزه ترجمه همچنان یک زمینه پُربار برای پژوهش و بررسی است.

پرسش ۲. نویسندگان پُرکار ایرانی در حوزه ترجمه براساس پایگاه استنادی علوم جهان اسلام چه کسانی هستند؟

جدول ۲ فهرستی از نویسندگان فعال در حوزه‌ی پژوهش‌های ترجمه را نشان می‌دهد که بر اساس تعداد مقالات منتشر شده مرتب شده‌اند. رتبه اول را در تعداد مقالات، خوش‌سلیقه به خود اختصاص داده است و با ۳۰ مقاله، این نویسنده بیشترین مشارکت را در پژوهش‌های ترجمه داشته است. خزاعی فرید با ۲۷ مقاله، جایگاه دوم را به خود اختصاص داده است و فاصله کمی با رتبه اول دارد که نشان‌دهنده رقابت نزدیک بین این دو نویسنده است. مسبوق با ۲۳ مقاله، جایگاه سوم را دارد. تعداد مقالات وی نیز قابل توجه است و نشان‌دهنده حضور برجسته در این حوزه است. رتبه‌های بعدی به حری ا، پیش‌قدم ، و فرحزاد اختصاص دارد. این نویسندگان به‌ترتیب با ۲۱، ۱۹، و ۱۷ مقاله در رتبه‌های بعدی قرار دارند. اگرچه تعداد مقالات آن‌ها کمتر است، اما همچنان سهم مهمی در تولید علم در حوزه ترجمه دارند.

جدول ۲. فعالترین نویسندگان در پژوهش‌های حوزه ترجمه

ردیف	نویسنده	تعداد مقاله
۱	خوش‌سلیقه	۳۰
۲	خزاعي فريد	۲۷
۳	مسبوق	۲۳
۴	حري	۲۱

۵	پیش‌قدم ر	**۱۹**
۶	فرحزاد	**۱۷**
۷	قنسولي	**۱۷**
۸	حاجي خاني	**۱۶**
۹	احمدي	**۱۶**
۱۰	ناظميان	**۱۴**

پرسش ۳. شبکه هم‌نویسندگی در مقاله‌های حوزه ترجمه چگونه است و کدام پژوهشگران با یکدیگر همکاری علمی بیشتری داشته‌اند؟

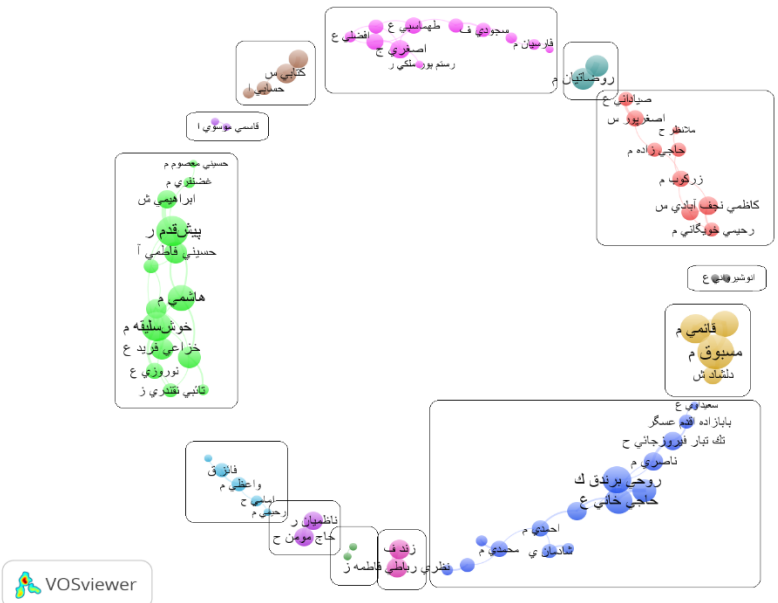
همکاری علمی دو یا چند پژوهشگر در تهیه و انتشار یک اثر پژوهشی (همچون مقاله، کتاب، ...) از مرسوم‌ترین فعالیت‌های علمی است که از آن به هم‌نویسندگی یاد می‌شود. از جمله مواردی که به رواج همکاری علمی بین نویسندگان منجر شده است می‌توان به رشد مقاطع تحصیلات تکمیلی، تخصص‌گرایی، و اهمیت مطالعات میان‌رشته‌ای اشاره کرد. درنتیجهٔ همکاری علمی بین پژوهشگران شبکه‌ای از ارتباطات شکل می‌گیرد که به آن شبکه اجتماعی گویند. با تجزیه‌وتحلیل این شبکه‌های هم‌نویسندگی می‌توان خصوصیات اجتماعی ساختار دانش را در سطح مختلف مثل افراد و سازمان‌ها آشکار کرد (علیپور و دیگران، ۱٤۰٤). استفاده از تکنیک هم‌نویسندگی به‌عنوان یکی از شاخص‌های مطرح در علم‌سنجی طی سال‌های اخیر با استقبال زیادی روبه‌رو شده است (خاصه و همکاران، ۱٤۰۳). به همین دلیل در این بخش پس از شناسایی پُرکارترین زوج‌های دارای مقالهٔ مشترک (جدول ۳)، شبکه کامل هم‌نویسندگی پژوهشگران حوزه ترجمه ترسیم شد (شکل ۱).

جدول ۳. توزیع فراوانی زوج‌های هم‌نویسندگی در پژوهش‌های حوزه ترجمه

ردیف	نویسندگان همکار (زوج های هم‌نویسندگی)		مقالات مشترک
۱	مسبوق	قائمي	**۸**
۲	ميرباقري فرد علي	روضاتيان	**۷**
۳	پیش‌قدم	ابراهيمي	**۵**
۴	ناظميان	حاج مومن	**۵**
۵	مسبوق	دلشاد	**۵**
۶	فريادرس	روحي برندق	**۵**
۷	مصفا جهرمي	كتابي	**۵**
۸	قائمي	فتحي مظفري	**۵**
۹	مسبوق	فتحي مظفري	**۵**
۱۰	روحي برندق	حاجي خاني	**۴**

جدول ۳ شامل نام نویسندگان همکار و تعداد مقالات مشترک آن‌ها است. طبق این جدول، اولین زوج هم‌نویسندگی در مجله مسبوق م و قائمی م با هشت مقاله مشترک هستند. نکته مورد توجه این است که مسبوق م با دو نویسنده دیگر (فتحی مظفری ر و دلشاد ش)

نیز همکاری داشته است که نشان‌دهنده شبکه گسترده‌تر هم‌نویسندگی این فرد است. زوج دوم هم‌نویسندگی به میرباقری فرد علی ا و روضاتیان م با هفت مقاله مشترک اشاره می‌کند. زوج سوم هم‌نویسندگی به همکاری پیش‌قدم ر و ابراهیمی ش با ۶ مقاله مشترک اشاره دارد. پیش‌قدم ر در جدول قبلی (جدول ۲) نیز به‌عنوان یکی از نویسندگان فعال آمده بود. این همکاری می‌تواند نشان‌دهنده تمرکز او بر کارهای گروهی در پژوهش‌های ترجمه باشد. البته امروزه یکی از مواردی که می‌تواند تاثیر بسزایی بر همکاری نویسندگان داشته باشد، همکاری به‌عنوان استاد راهنما و مشاور در نگارش رساله‌ها/پایان‌نامه‌های دانشجویی است. دیگر زوج‌های هم‌نویسندگی نیز در جدول (۳) هر کدام با پنج مقاله مشترک با هم همکاری مشترک داشته‌اند. به‌طور کلی، طبق جدول یادشده الگوی ترسیمی برای زوج‌های هم‌نویسندگی به این امر تأکید دارد که پُرتکرارترین الگوی هم‌نویسندگی به از آنِ مسبوق م است که ایشان با سه همکار مختلف (قائمی م، دلشاد ش، و فتحی مظفری ر) همکاری کرده است. بعد از ایشان قائمی م که با دو همکار (مسبوق م و فتحی مظفری ر) همکاری داشته است، در رتبه الگویی دوم قرار می‌گیرد. درواقع، این الگوها نشان‌دهنده وجود هسته‌های پژوهشی فعال پیرامون این نویسندگان است که طبق این جدول برخی نویسندگان مانند پیش‌قدم ر و فریادرس م تنها با یک همکار آمده‌اند، درحالی‌که برخی دیگر مانند مسبوق م و قائمی م شبکه همکاری گسترده‌تری دارند. به‌بیان دیگر، زوج مسبوق م و قائمی م در دو سطر مختلف ظاهر شده‌اند (با همکاران متفاوت) که این ممکن است نشان‌دهنده یک گروه پژوهشی ثابت باشد که با افراد مختلفی همکاری می‌کنند. همچنین، نویسندگانی مانند مسبوق م و قائمی م که چندین همکاری دارند، احتمالاً روی موضوعات مشترکی در حوزه ترجمه کار می‌کنند. در پایان باید گفت که این جدول، هرچند مختصر، پنجره‌ای به دنیای همکاری‌های پژوهشی در حوزه ترجمه باز می‌کند. نویسندگانی مانند مسبوق م و قائمی م به‌عنوان ستون‌های اصلی این شبکه ظاهر می‌شوند، درحالی‌که دیگران نقش مکمل دارند. هر چند تعداد همکاری‌ها لزوماً به‌معنای کیفیت مقالات یا تأثیرگذاری نویسندگان مقالات نیست، ولی چنین تحلیل‌هایی می‌توانند به سیاست‌گذاری‌های پژوهشی، تشکیل گروه‌های پژوهشی هدفمند، و شناسایی رهبران فکری در حوزه ترجمه کمک کنند.

شکل ۱. شبکه کامل هم نویسندگی پژوهشگران حوزه ترجمه

شـکل ۱ یک شـبکه هم‌نویسـندگی را بین پژوهشـگران حوزه ترجمه نمایش می‌دهد. این نوع شـبکه‌ها برای تجسـم و تحلیل روابط همکاری بین پژوهشگران در یک حوزه خاص استفاده می‌شوند. در این شبکه، گره‌ها (نقاط) نمایانگر پژوهشگران هستند و هر گره یک پژوهشگر است. یال‌ها یا خطوط اتصال بین گره‌ها نشان‌دهنده همکاری پژوهشی (مقالات مشترک) بین دو پژوهشگر هستند. به‌عبارت دیگر، این تصویر ساختار کلی شبکه هم‌نویسندگی را نشان می‌دهد. در چنین شبکه‌ای، اگر تصویر تراکم بالایی از گره‌ها و یال‌ها دارد، فعالیت گسترده و همکاری‌های متعدد در این حوزه انجام می‌شود. همچنین، وجود گره‌های پُررنگ‌تر یا بزرگتر به معنای نویسندگان پُرکار یا تأثیرگذار در حوزه ترجمه است. براساس شکل ۱، پراکندگی گره‌ها گروه‌های مستقل با تخصص‌های فرعی در حوزه ترجمه را نشان می‌دهد. درواقع، وجود خوشه‌های متراکم با رنگ خاص خود، نشان دهنده این است که برخی پژوهشگران به‌صورت گروه‌های مشخص (برای نمونه براساس مؤسسه‌ها یا موضوعات پژوهشی) با یکدیگر همکاری دارند. علاوه‌بر این، گره‌هایی با اندازه بزرگتر یا پُررنگ‌تر نشان‌دهنده پژوهشگران پُرنفوذ با تعداد همکاری‌های بیشتر در پژوهش های حوزه ترجمه هستند. برای مثال، در خوشه‌ای با رنگ قهوه‌ای ملایم، مسبوق م گره‌ای پُررنگ‌تر و بزرگتر از دیگران دارد که نشان از تأثیرگذاری بیشتر این پژوهشگر در آن خوشه دارد و از طرفی، گره‌اش با قائمی م همپوشانی بیشتری دارد که نشان از عمق همکاری‌های مشترک بین این دو نویسنده است. در پایان، شکل ۱ ابزار ارزشمندی برای درک ساختار همکاری‌های پژوهشی براساس نمایش بصری روابط پیچیده همکاری‌های پژوهشی و شناسایی پژوهشگران کلیدی و گروه‌های پژوهشی فعال در حوزه ترجمه است.

پرسش ۴. پُرتکرارترین کلیدواژه‌ها در پژوهش‌های حوزه ترجمه کدامند؟

همان‌طور که می‌دانیم تازه‌ترین یافته‌های پژوهشی بیشتر در قالب مقاله در مجله‌های علمی منتشر می‌شوند و مبیّن موضوعاتی هستند که از جانب رشتهٔ مربوطه و پژوهشگران آن در اولویت قرار دارند. بر همین اساس، تحلیل محتوایی مقالات منتشرشده در این مجله‌ها از اهمیت وافری برخوردار است و می‌تواند اطلاعات ارزشمندی پیرامون تکامل موضوعی حوزهٔ مطالعه (در اینجا حوزهٔ ترجمه) و وضعیت کنونی آن ارائه دهد (سهیلی و دیگران، ۱۳۹۷). به‌بیان دیگر، مطالعهٔ تحول موضوعات در طول زمان با بررسی کلیدواژه‌ها بینش وسیع‌تر و جامع‌تری فراروی پژوهشگران، سیاست‌گذاران و ارزیابان پژوهش قرار می‌دهد (زاهدی، ۱۴۰۳). با توجه به موارد گفته‌شده، در این بخش از پژوهش به تحلیل کلیدواژه‌های به‌کاررفته در پژوهش‌های حوزه ترجمه پرداخته شد. جدول ۴ پُرتکرارترین کلیدواژه‌های این حوزه را نشان می‌دهد.

جدول ۴. پُرتکرارترین کلیدواژه‌های به‌کاررفته در مقالات حوزه ترجمه

ردیف	کلیدواژه	فراوانی	ردیف	کلیدواژه	فراوانی
۱	ترجمه	۵۱۵	۱۶	نهضت ترجمه	۲۷
۲	قرآن	۲۰۲	۱۷	استعاره	۲۵
۳	ترجمه قرآن	۱۳۱	۱۸	آنتوان برمن	۲۵
۴	نقد ترجمه	۱۰۲	۱۹	ترجمه ادبي	۲۴
۵	نهج‌البلاغه	۵۳	۲۰	فارسي	۲۳

ردیف	کلیدواژه	فراوانی	ردیف	کلیدواژه	فراوانی
۶	ادبيات تطبيقي	۴۵	۲۱	تفسير	۲۱
۷	نقد	۴۳	۲۲	ترجمه فارسي	۲۱
۸	زبان فارسي	۴۳	۲۳	ترجمه ديداري‌وشنيداري	۲۰
۹	برابريابي	۳۷	۲۴	ايران	۲۰
۱۰	مترجم	۳۷	۲۵	زبان عربي	۱۹
۱۱	ايدئولوژي	۳۵	۲۶	معناشناسي	۱۹
۱۲	روايي	۳۴	۲۷	زبان‌شناسي	۱۸
۱۳	پايايي	۳۲	۲۸	شعر	۱۸
۱۴	فرهنگ	۳۰	۲۹	عناصر فرهنگي	۱۸
۱۵	مطالعات ترجمه	۳۰	۳۰	ترجمه‌شناسي	۱۷

همان‌طور که در جدول ٤ مشخص است کلیدواژه ترجمه (با ۵۱۵ بار تکرار)، با اختلاف زیاد پُرتکرارترین است که نشان‌دهنده تمرکز اصلی مقالات بر مفهوم کلی ترجمه است. همچنین کلیدواژه‌های قرآن (۲۰۲ بار) و ترجمه قرآن (۱۳۱ بار) به‌ترتیب جایگاه دوم و سوم را دارند که اهمیت ترجمه متون دینی، به‌ویژه قرآن، در پژوهش‌های حوزه ترجمه را نشان می‌دهند. کلیدواژهٔ نقد ترجمه (۱۰۲ بار) نیز نشان‌دهنده توجه پژوهشگران به ارزیابی و تحلیل ترجمه‌ها است. به‌طور کلی، این جدول تنوع موضوعی در پژوهش‌های حوزه ترجمه با تمرکز ویژه بر ترجمه متون دینی (قرآن، نهج البلاغه)، نقد ترجمه، و مباحث زبانی و فرهنگی را نشان می‌دهد. برای مثال، حضور کلیدواژه‌هایی مانند «ترجمه قرآن»، «ترجمه ادبی»، و «ترجمه دیداری‌وشنیداری» نشان‌دهنده توجه همزمان به ترجمه مذهبی، هنری، و رسانه‌ای است. علاوه‌بر این، تلفیق نظریه و عمل هم در کلیدواژه‌ها نمایان است. برای نمونه، ترکیب کلیدواژه‌های نظری (مثل «ترجمه‌شناسی»، «معناشناسی») با موارد کاربردی (مثل «فارسی»، «زبان عربی») نشان‌دهنده تعادل نسبی نظریه و کاربرد در پژوهش‌هاست. البته، نباید تأثیر نظریه‌های غربی و توجه به ترجمه ادبی و شعر را هم نادیده گرفت. هر چند، مفاهیم مدرنی مانند «ترجمه ماشینی»، «هوش مصنوعی در ترجمه»، یا «ترجمه چندفرهنگی» غایب هستند که ممکن است نشان‌دهنده کمبود توجه به تحولات اخیر باشد.

پرسش ۵. تحلیل هم‌رخدادی کلیدواژه‌های به‌کاررفته در مقاله‌های حوزه ترجمه به شکل‌گیری چه خوشه‌های موضوعی منجر شده است؟

در جدول ۵ عناوین ۱۰ زوج هم‌واژگانی که بیشترین فراوانی را از نظر هم رخدادی داشته‌اند ارائه شده است.

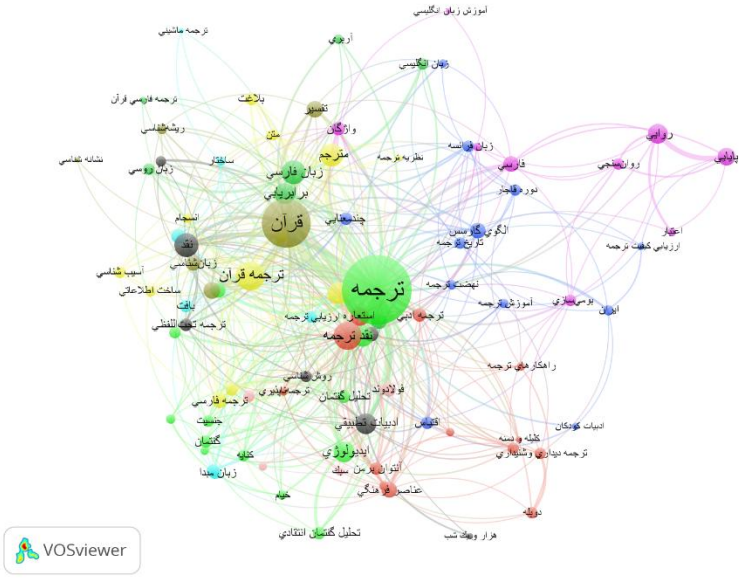
جدول ۵. توزیع فراوانی زوج‌های هم‌واژگانی به‌کاررفته در مقالات حوزه ترجمه

ردیف	زوج هم‌واژگانی	فراوانی
۱	قرآن***ترجمه	۹۰
۲	روایی***پایایی	۲۵

۳	مترجم ***ترجمه	۲۳
۴	نقد***ترجمه	۲۱
۵	فرهنگ ***ترجمه	۱۸
۶	قرآن***ترجمه قرآن	۱۸
۷	نهج‌البلاغه***ترجمه	۱۷
۸	ترجمه***ادبیات تطبیقی	۱۴
۹	زبان فارسی***ترجمه	۱۲
۱۰	فارسی***ترجمه	۱۲

همان‌طور که در جدول ۵ بر می‌آید، زوج هم‌واژگانی قرآن***ترجمه با فراوانی ۹۰، پُرکاربردترین زوج هم واژگانی در پژوهش های حوزۀ ترجمه به شمار می‌رود که نشان‌دهنده اهمیت بالای موضوع ترجمه قرآن در پژوهش‌های منتشرشده در مجلات است. احتمالاً مقالات زیادی به چالش‌های ترجمه قرآن، تفاسیر مختلف، و تطبیق آن با زبان مقصد پرداخته‌اند. وجود زوج روایی***پایایی (فراوانی ۲۵) تمرکز بر مباحث روش‌شناسی پژوهش، به‌ویژه روایی و پایایی در مطالعات ترجمه یا علوم مرتبط را نشان می‌دهد که این موضوع می‌تواند به پژوهش‌های تجربی و تحلیل‌های آماری مربوط باشد. همچنین زوج هم‌واژگانی مترجم***ترجمه (فراوانی ۲۳) به نقش مترجم و تأثیر آن بر فرایند ترجمه اشاره دارد. زوج نقد***ترجمه (فراوانی ۲۱) نیز نشان‌دهنده مطالعاتی است که به نقد ترجمه‌ها، ارزیابی کیفیت آن‌ها، یا تحلیل اشکالات موجود در ترجمه‌های مختلف اختصاص داشته است.

به‌طور کوتاه، قرآن و ترجمه به‌ویژه با توجه به فراوانی بالای زوج‌های مرتبط با قرآن، به‌روشنی محور اصلی پژوهش‌ها بوده‌اند. موضوعات روش‌شناسی پژوهش (روایی و پایایی) و نقش مترجم نیز از اهمیت بالایی برخوردار هستند. فرهنگ، ایدئولوژی، و زبان از دیگر موضوعات کلیدی هستند که در پژوهش‌ها در کانون توجه قرار گرفته‌اند. تنوع زوج‌های هم‌واژگانی نشان‌دهنده گستردگی حوزه‌های پژوهشی از متون دینی تا مباحث نظری ترجمه در مجلات علمی و پژوهشیِ حوزه ترجمه است. این تحلیل نشان می‌دهد که مجلات موردنظر به ترجمه به‌عنوان یک فرایند چندبُعدی نگاه می‌کنند که شامل ابعاد زبانی، فرهنگی، دینی، و روش‌شناختی می‌شود.

شکل ۲. خوشه‌بندی موضوعی پژوهش‌های حوزه ترجمه

شـــکل ۲، شـــبکه‌ای از خوشـــه‌بندی پژوهش‌های حوزه ترجمه را با توجه به جنبه‌های مختلف ترجمه (نظری، فنی، و غیره) نمایش می‌دهد. این شبکهٔ هم‌واژگانی با استفاده از روش‌های تحلیل متن یا داده‌کاوی مانند ووس ویوور تهیه شده است و موضوعات اصلی پژوهش‌ها در حوزه ترجمه را به‌صورت خوشه‌های جدا یا مرتبط نشان می‌دهد. برای این کار از خوشه‌بندی موضوعی استفاده شده است. خوشه‌بندی فرایند سازمان‌دهی عناصر به گروه‌هایی است که اجزای آن به هم شبیه هستند. به‌بیان دیگر، عناصری که با هم شباهت موضوعی دارند در یک خوشهٔ موضوعی قرار می‌گیرند (رحیمی و دیگران، ۱۴۰۳). درنهایت، براساس خروجی نرم‌افزار ووس ویوور ، در بررســی کلیدواژه‌ها در حوزه پژوهش در ترجمه، ۱۰ خوشــه‌ی پژوهشــی به دســت آمد که در زیر به شــرح هر یک از آن‌ها می‌پردازیم:

خوشه ۱: مبانی نظری ترجمه: به‌عنوان یکی از بزرگترین خوشه‌ها، دارای ۱۳ کلیدواژه است که به‌ترتیب الفبایی عبارتند از آنتوان برمن، استعاره، ترجمه ادبی، ترجمه دیداری‌وشنیداری، ترجمه‌شناسی، ترجمه‌ناپذیری، دوبله، راهبردهای ترجمه، راهکارهای ترجمه، رباعیات خیام، عناصر فرهنگی، کلیله و دمنه، و نقد ترجمه. به‌طور خاص‌تر، این خوشه به مفاهیم بنیادی زیر در پژوهش‌های ترجمه می‌پردازد:

۱. آنتوان برمن: نظریه‌پرداز فرانسوی در حوزه ترجمه و از پیشگامان ترجمه‌شناسی مدرن که نظریه «اعوجاج‌های ترجمه» او بسیار تأثیرگذار بوده است؛ ۲. استعاره: که به چالش‌های ترجمه صور خیال، تفاوت‌های فرهنگی در درک استعاره‌ها و روش‌های انتقال استعاره به زبان مقصد اشاره دارد؛ ۳. ترجمه ادبی: که به ویژگی‌های خاص ترجمه متون ادبی، تفاوت با ترجمه علمی و فنی، و مسئله وفاداری در ترجمه ادبی می‌پردازد؛ ٤. ترجمه دیداری‌وشنیداری: که شامل دوبله و زیرنویس، ترجمه فیلم و سریال، و محدودیت‌های زمانی و فضایی است؛ ٥. ترجمه‌شناسی: شاخه‌ای از زبان‌شناسی کاربردی است که به مطالعه علمی فرایند ترجمه و نظریه‌ها و روش‌های ترجمه می‌پردازد؛ ٦. ترجمه‌ناپذیری: به مفاهیم وابسته به فرهنگ خاص، واژه‌های بدون معادل دقیق، و راهکارهای رویارویی با ترجمه‌ناپذیری می‌پردازد؛ ۷. دوبله: به فناوری‌های صداگذاری، همگام‌سازی گفتار با تصویر، و چالش‌های فرهنگی در دوبله اشاره دارد؛ ۸. راهبردهای ترجمه: به روش‌های کلان ترجمه، بومی‌سازی در مقابل خارجی‌سازی، و انتخاب‌های مترجم می‌پردازد؛ ۹. راهکارهای ترجمه: شامل مواردی مانند تکنیک‌های عملی ترجمه، حل مسائل ترجمه در سطح خُرد، و مثال‌های عینی است؛ ۱۰. رباعیات خیام: اشاره به نمونه‌ای از چالش‌های ترجمه شعر سنتی، انتقال مفاهیم فلسفی، و حفظ وزن و قافیه در ترجمه شعر دارد؛ ۱۱. عناصر فرهنگی: اشاره به اصطلاحات فرهنگی خاص، اشارات تاریخی و اسطوره‌ای، و راهکارهای انتقال فرهنگ از زبان مبدأ به زبان مقصد دارد؛ ۱۲. کلیله و دمنه: به ترجمه متون حکایتی، انتقال حکمت‌های اخلاقی، و مسائل بینافرهنگی در ترجمه به پژوهش می‌پردازد؛ و ۱۳. نقد ترجمه: به معیارهای ارزیابی ترجمه، تحلیل مقایسه‌ای ترجمه‌ها، و رویکردهای نقادانه اشاره دارد.

این خوشه، به‌وضوح نشان‌دهنده تمرکز پژوهشگران بر روی موضوعاتی همچون «ترجمه ادبی»، «استعاره»، و «عناصر فرهنگی» است که به تحلیل عمیق‌تری از چالش‌های موجود در فرایند ترجمه کمک می‌کند.

خوشه ۲: ادبیات تطبیقی. خوشه دوم نیز با ۱۳ کلیدواژه از بزرگترین خوشه‌ها است که بیشتر به موضوعات ترجمه شعر، تحلیل گفتمان، و عناصر فرهنگی-ادبی مرتبط هستند. کلیدواژه‌های موجود در این خوشه عبارتند از ایدئولوژی، تحلیل گفتمان، تحلیل گفتمان انتقادی، ترجمه، ترجمه شعر، جنسیت، حافظ، خیام، زبان، شعر، فرهنگ، کنایه، و گفتمان. به‌طور کلی، این خوشه ترکیبی از مفاهیم نظری و عملی در حوزه ترجمه است که بیشتر بر ترجمه شعر و تحلیل گفتمان تمرکز دارد و موارد زیر را پوشش می‌دهد: چالش‌های ترجمه شعر (به‌ویژه اشعار حافظ و خیام)، تأثیر فرهنگ و جنسیت بر ترجمه، نقش تحلیل گفتمان در درک متون و ترجمه دقیق‌تر، و درپایان، پیوند بین زبان، ادبیات، و ترجمه.

خوشه ۳: تاریخ ترجمه. خوشه سوم از ۱۲ کلیدواژهٔ آموزش ترجمه، ادبیات کودکان، ارزیابی کیفیت ترجمه، اقتباس، الگوی گارسس، ایران، تاریخ ترجمه، دوره قاجار، زبان فرانسه، نسخه خطی، نهضت ترجمه، و چندمعنایی تشکیل شده است. این خوشه بیشتر بر مطالعات تاریخی و جامعه‌شناختی ترجمه با تأکید بر موارد زیر تمرکز دارد: نقش ترجمه در دوره قاجار، تعامل زبان فارسی و فرانسه، چالش‌های ترجمه متون خاص (کودک، نسخ خطی)، و مباحث نظری پیرامون کیفیت و ارزیابی ترجمه. این خوشه برای پژوهشگران تاریخ ترجمه و مطالعات فرهنگی ترجمه در ایران منبعی ارزشمند محسوب می‌شود.

خوشه ۴: ترجمه متون اسلامی، و خوشه ۵: استانداردسازی در ترجمه. خوشه چهارم نیز با ۱۲ کلیدواژه (مشتمل بر آسیب شناسی، انسجام، بلاغت، بینامتنیت، ترجمه فارسی، ترجمه قرآن، ساخت اطلاعاتی، مترجم، متن، نحو، نظریه ترجمه، و نهج البلاغه) بر ترجمه متون دینی (قرآن و نهج‌البلاغه) و مسائل زبانی عمیق تمرکز دارد. موضوعات اصلی این خوشه عبارتند از: جنبه‌های زیبایی‌شناختی ترجمه، چالش‌های زبانی و بلاغی، مباحث نظری ترجمه متون مقدس، و ویژگی‌های خاص ترجمه به فارسی. همچنین، خوشه پنجم با نُه کلیدواژه (مشتمل بر آموزش زبان انگلیسی، ارزیابی، اعتبار، بومی‌سازی، روان‌سنجی، روایی، فارسی، واژگان، و پایایی) بیشتر بر جنبه‌های فرهنگی و روان‌شناختی ترجمه با محوریت بومی‌سازی و تطبیق فرهنگی، ابعاد روان‌شناختی فرایند ترجمه، آموزش و ارزیابی ترجمه، و مدیریت واژگان و چالش‌های زبان فارسی تأکید دارد. هر دو خوشه ٤ و ٥ مکمل یکدیگر در مطالعه جامع ترجمه هستند، به‌طوری که خوشه ۴ به جنبه‌های فنی و متنی می‌پردازد، درحالی‌که خوشه ۵ عوامل فرامتنی و فرهنگی را بررسی می‌کند.

خوشه ۶: زبان‌شناسی کاربردی، خوشه ۷: کیفیت‌سنجی ترجمه، خوشه ۸: ترجمه تطبیقی. خوشه ششم با هفت کلیدواژه (ارزیابی ترجمه، بافت، ترجمه ماشینی، زبان مبدأ، زبان مقصد، ساختار، و معنا) مبانی نظری و عملی ترجمه را پوشش می‌دهد که شامل مفاهیم زیر است: رابطه دوسویه زبان مبدأ و مقصد، اهمیت بافت در فرایند ترجمه، روش‌های ارزیابی نظام‌مند و تحلیل ساختاری متون. علاوه‌بر این، خوشه هفتم نیز با هفت کلیدواژه (ادبیات تطبیقی، ترجمه تحت‌اللفظی، روش‌شناسی، سیاق، مطالعات ترجمه، نقد، و هزار و یک شب) به مطالعات پیشرفته و میان‌رشته‌ای ترجمه همچون پیوند ترجمه با ادبیات تطبیقی، مباحث روش‌شناختی، نقد و تحلیل علمی ترجمه، بررسی بافت‌های خاص می‌پردازد. از سویی دیگر، مرکز اصلی خوشه هشتم با هفت کلیدواژه (آربری، برابریابی، ترجمه فارسی قرآن، زبان انگلیسی، زبان روسی، زبان عربی، و زبان فارسی) بر ترجمه بین فارسی و زبان‌های مهم جهانی، مسائل زبان‌شناسی تطبیقی، چالش‌های خاص ترجمه قرآن به فارسی، و تکنیک‌های معادل‌یابی تأکید دارد. هر سه خوشه در کنار هم طیف کاملی از مباحث ترجمه را پوشش می‌دهند. برای مثال از مبانی نظری (خوشه ۶) تا مطالعات تخصصی (خوشه ۷) و

کاربردهای عملی بین‌زبانی (خوشه ۸). مضاف‌بر اینکه، هر خوشه برای گروه خاصی از علاقمندان مفید است: مترجمان مبتدی ← خوشه ۶، پژوهشگران ← خوشه ۷ و مترجمان حرفه‌ای ← خوشه ۸.

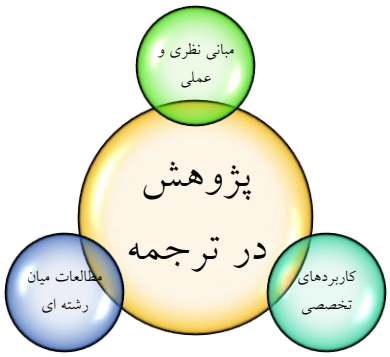
خوشه ۹: قرآن‌پژوهی، و خوشه ۱۰: اصول ویراستاری در ترجمه. خوشه نهم با شش کلیدواژه (مشتمل‌بر تفسیر، ریشه‌شناسی، زبان‌شناسی، قرآن، معناشناسی، و نشانه‌شناسی) به مطالعات بینارشته‌ایِ ترجمه و قرآن می‌پردازد. درحقیقت، این خوشه به مطالعه ترجمه قرآن با رویکردهای علمی مانند تلفیق دانش تفسیر با ترجمه‌شناسی، کاربرد علوم زبان‌شناسی و نشانه‌شناسی، روش‌شناسی نظام‌مند در تحلیل ترجمه، و توجه هم‌زمان به نظریه و عمل می‌پردازد. خوشه دهم هم با چهار کلیدواژه (تصحیح، سبک، فولادوند، و نیومارک) به مترجمان و ویرایش متون اشاره دارد. درواقع، این خوشه بر نقش افراد در ترجمه (مترجمان شاخص)، فرایند ویرایش و بهبود ترجمه، ارتباط بین نظریه و عمل در ترجمه، و بررسی آثار مترجمان تأثیرگذار تمرکز دارد. به‌طور خلاصه، تحلیل کلی خوشه‌ها در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶: مشخصات خوشه‌های موضوعی برآمده از پژوهش‌های حوزهٔ ترجمه

خوشه	تعداد کلیدواژه	محور اصلی	مفاهیم کلیدی	کاربردها
۱	۱۳	مبانی ترجمه	آنتوان برمن، استعاره، ترجمه ادبی، ترجمه شناسی، راهبردها	آموزش اصول ترجمه، چارچوب‌دهی به پژوهش‌ها
۲	۱۳	ادبیات تطبیقی	حافظ، خیام، تحلیل گفتمان انتقادی، جنسیت در ترجمه	ترجمه اشعار کلاسیک، تحلیل متون ادبی
۳	۱۲	تاریخ ترجمه	دورهٔ قاجار، نهضت ترجمه، زبان فرانسه، نسخ خطی	مطالعات تاریخی، تحلیل تحولات فرهنگی
۴	۱۲	ترجمه متون اسلامی	قرآن، نهج البلاغه، بلاغت، انسجام، بینامتنی	ترجمه متون مقدس، تحلیل زیبایی‌شناختی
۵	۹	استانداردسازی در ترجمه	بومی‌سازی، ارزیابی، روانشناسی ترجمه، واژه‌گزینی	تطبیق فرهنگی، مدیریت پروژه‌های ترجمه
۶	۷	زبان‌شناسی کاربردی	زبان مبدأ/مقصد، بافت، ساختار، ارزیابی	آموزش مقدماتی، ارزیابی کیفیت
۷	۷	کیفیت‌سنجی در ترجمه	ادبیات تطبیقی، روش‌شناسی، نقد، سیاق	نقد تخصصی، توسعهٔ نظریه‌ها
۸	۷	ترجمهٔ تطبیقی	ترجمه قرآن به فارسی، زبان‌های انگلیسی/روسی/عربی، برابریابی	ترجمهٔ چندزبانه، مطالعات مقایسه‌ای
۹	۶	قرآن‌پژوهی	تفسیر، نشانه‌شناسی، زبان‌شناسی قرآن، نمونه‌شناسی	تحلیل علمی ترجمه‌های قرآن، روش‌شناسی تخصصی
۱۰	۴	اصول ویراستاری در ترجمه	فولادوند، نیومارک، تصحیح متون	نقد آثار مترجمان، روش‌های بهبود ترجمه

۵. بحث و نتیجه‌گیری

با نگاهی اجمالی به جدول (۶) و مفاهیم کلیدی خوشه‌ها، می‌توان دریافت کلیدواژه‌هایی مانند قرآن، زبان فارسی، و ارزیابی ترجمه از بسامد بیشتری برخوردارند. همچنین، می‌شود یادآور می‌شود که ۴۳% گرایش‌های پژوهشی به ترجمهٔ ادبی و دینی (خوشه‌های ۱،۲،۴،۹)، ۲۹% به جنبه‌های فرهنگی/تاریخی (خوشه‌های ۳،۵،۱۰)، و ۲۸% به مباحث روش‌شناختی (خوشه‌های ۶،۷،۸) پرداخته‌اند. با این توصیف، شکاف‌های پژوهشی که در حوزهٔ ترجمه می‌توان به آن اشاره کرد، یکی بی‌توجهی به موضوع ترجمهٔ ماشینی است که فقط در خوشهٔ ششم آمده است. علاوه‌بر آن، هیچ‌کدام از خوشه‌ها به‌طور مستقیم به ترجمهٔ شفاهی هم‌زمان و پیاپی اشاره نکرده‌اند. البته، به حقوق ترجمه هم که به مجموعه‌ای از قوانین و اصول گفته می‌شود که از آثار ترجمه‌شده و حقوق مترجمان در برابر استفاده غیرمجاز محافظت می‌کند، در خوشه‌ها اشاره‌ای نشده است. افزون‌براین، مقایسهٔ ترجمهٔ قرآن و نهج‌البلاغه از نگاه نشانه‌شناسی (ترکیب خوشه‌های ۴ و ۹)، سیر تحول ترجمه از دورهٔ قاجار تا امروز (تلفیق خوشه‌های ۳ و ۱۰)، بررسی تأثیر نظریه‌های نیومارک و برمن بر ترجمه‌های معاصر فارسی (پیوند خوشه‌های ۱ و ۱۰)، و طراحی مدل ارزیابی کیفیت ترجمه با ترکیب یافته‌های خوشه‌های ۵، ۶ و۷ را می‌توان از جمله پیشنهادات پژوهشی در جوزهٔ ترجمه در نظر گرفت. در مجموع، براساس این تحلیل‌ها، می‌توان سیر تحول موضوعی پژوهش‌های ترجمه را این‌گونه ترسیم کرد که خوشه‌های ۱ و ۶ به مبانی نظری و عملی در پژوهش‌های ترجمه می‌پردازند، خوشه‌های ۲ تا ۵ به کاربردهای تخصصی (ادبی، تاریخی، دینی، فرهنگی)، و خوشه‌های ۷ تا ۱۰ به مطالعات پیشرفته و میان‌رشته‌ای در حوزهٔ پژوهش ترجمه پرداخته‌اند.

شکل ۳. خوشه‌های نهایی پژوهش در ترجمه از آثار نویسندگان ایرانی براساس پایگاه استنادی آی. اس. سی.

یافته‌های این مطالعه، بینش‌های ارزشمندی را برای سیاست‌گذاران و مؤسسه‌های دانشگاهی در ایران در مورد چشم‌انداز کنونی پژوهش‌های ترجمه ارائه می‌دهد. با شناخت نقاط قوت و ضعف در این حوزه، ذی‌نفعان می‌توانند استراتژی‌های هدفمندی را با هدف افزایش خروجی و کیفیت پژوهش‌ها اجرا کنند. در ادامهٔ پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های ایران در حوزهٔ ترجمه که در پایگاه‌های استنادی بین‌المللی (همچون کلاریویت آنالیتیکس و اسکوپوس[1]) نمایه شده‌اند با رویکردی مشابه پژوهش حاضر تحلیل شوند تا تصویر جامع‌تری از پژوهش‌های این حوزه به دست آید.

[1] Clarivate Analytics & Scopus

در پژوهش حاضر گرچه سعی شده است نمایی جامع از پژوهش‌های ترجمه نمایه شده در پایگاه استنادی آی.اس.سی ارائه شود، ولی برخی موارد ممکن است نتایج پژوهش را محدود کرده باشد، از آن جمله می‌توان به برخی نقایص در صفحهٔ «جست‌وجوی پیشرفته» در پایگاه استنادی آی.اس.سی اشاره کرد که باعث شده است در مقایسه با پایگاه‌های استنادی مشابه (همچون اسکوپوس و وب‌آوساینس[1]) گزینه های چندان زیادی فراروی جست‌وجوگر قرار ندهد. به همین دلیل، همان‌طور که در بخش روش‌شناسی گفته شد، سعی شد از راهبرد جست‌وجویی در این پژوهش استفاده شود که تا جایی که شدنی است مواردی از قلم نیفتد. علاوه‌بر این، نکته‌ای که باید بدان اشاره کرد این است که در این مقاله، هنگامی که تمرکز بر نویسندگان حوزهٔ ترجمه بوده است، مقصود مقالات آنان در حوزهٔ ترجمه است؛ بدان معنا که ممکن است هر یک از این نویسندگان مقالات دیگری نیز به رشتهٔ تحریر در آورده باشند، که با توجه به راهبرد جست‌وجوی استفاده‌شده در پایگاه آی.اس.سی زیر حوزهٔ دیگری غیر از ترجمه قرار گرفته باشند و به همین دلیل در مجموعه مقالات بررسی‌شده در پژوهش حاضر لحاظ نشده باشند.

فهرست منابع

Abbaszadeh Tehrani, N., Zolfi Gol, M., & Janalipour, M. (2024). Applying a scientometric approach to analyze studies on optimal land-use allocation in geographic information systems. *Journal of Applied Scientometric Studies, 1*(3), 7-18. https://doi.org/10.22091/apss.2024.11827.1022 [In Persian]

Akbar Karkasi, M. (2019). An analytical approach to translation in the age of language and culture globalization. *The 7th National Congress on Applied Research in Language Studies*, Tehran, Iran. [In Persian]

Alipour, O., Soheili, F., Ziaei, S., & Khasseh, A. A. (2025). Co-authorship network analysis of knowledge organization articles in Iran. *Journal of Knowledge Retrieval and Semantic Systems, 12*(43), 175-210. https://doi.org/10.22054/jks.2021.60647.1435 [In Persian]

Du, L., & Chen, W. (2022). Political discourse and translation studies. A bibliometric analysis in international core journals. *Sage Open, 12*(1), 21582440221082142.

Ganjian Khanari, A. (2018). Exploring the challenges of literary translation: An analytical study of text type, text components, and reader challenges. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature, 8*(18), 95-114. https://doi.org/10.22054/rctall.2018.8935 [In Persian]

Huang, Q., & Liu, F. (2019). International translation studies from 2014 to 2018 : A bibliometric analysis and its implications. *Translation Review, 105*(1), 34-57.

Khasseh, A. A., Mokhtari, H., & Aghaei, N. (2021). A scientometric analysis and visualization of the scientific output of the Library and Information Science Quarterly during 2009-2018. *Library and Information Science, 24*(1), 78-110. https://doi.org/10.30481/lis.2020.221206.1684 [In Persian]

[1] Scopus and Web of Science (WoS)

Khasseh, A. A., Mokhtari, H., & Riahi, M. (2024). Mapping the knowledge structure of Persian research in the field of information technology between 2010 and 2019. *Scientometrics Research Journal, 10*(2), 181-216. https://doi.org/10.22070/rsci.2024.17562.1661 [In Persian]

Li, X. (2018). International visibility of mainland China Translation Studies community: A scientometric study. In *Chinese Translation Studies in the 21st Century* (pp. 241–262). Routledge.

Lijie, D. (2024). A Review of Research in Translation Technology Based on Citespace. *International Journal of Education and Humanities, 4*(2), 137–146.

Rahimi, S., Soheili, F., & Khasseh, A. A. (2025). An analysis of literacy research in Iran: The conceptual structure of literacy in Islamic World Science Citation Center. *Library and Information Science, 27*(4), 195-220. https://doi.org/10.30481/lis.2024.474041.2189 [In Persian]

Rodríguez-Faneca, C., & Cuida, A. (2021). Bibliometric analysis of the journal Sendebar (2005–2020): authorship patterns, collaboration and publishing trends. *Open Access Library Journal, 8*(6), 1–10.

Rovira-Esteva, S., Aixelá, J. F., & Olalla-Soler, C. (2020). A bibliometric study of co-authorship in Translation Studies. *Onomázein*, (47), 158–194.

Soheili, F., & Khasseh, A. A. (2025). An analysis of intellectual property rights research at the Islamic World Science and Technology Monitoring and Citation Institute: A co-word study. *Scientometrics Research Journal, 11*(2), 181-206. https://doi.org/10.22070/rsci.2025.19701.1762 [In Persian]

Soheili, F., & Rahimi, S. (2025). Scientific mapping of ethics research in Iran: Analyzing the conceptual structure with a view to the global discourse. *Rahyaft, 34*(4), 7-28. https://doi.org/10.22034/rahyaft.2025.11807.1536 [In Persian]

Soheili, F., Khasseh, A. A., & Karanian, P. (2018). Thematic trends of concepts in knowledge and information science based on co-word analysis in Iran. *Librarianship and Information Organization Studies, 29*(2), 171-190. https://doi.org/10.30484/nastinfo.2018.2233 [In Persian]

Wang, F., Humblé, P., & Chen, W. (2019). A bibliometric analysis of translation studies: A case study on Chinese canon the journey to the West. *Sage Open, 9*(4), 2158244019894268.

Wang, Y., & Daghigh, A. J. (2024). Two Decades of Audiovisual Translation Studies: A Bibliometric Literature Review. *Sage Open, 14*(3), 21582440241274575.

Zahedi, Z. (2025). New approaches to scientometrics in responsible research assessment and policymaking. *Journal of Applied Scientometric Studies, 1*(4), 7-14. https://doi.org/10.22091/apss.2024.12004.1029 [In Persian]

Zhu, X., & Aryadoust, V. (2023). A scientometric review of research in translation studies in the twenty-first century. *Target, 35*(2), 157–185.